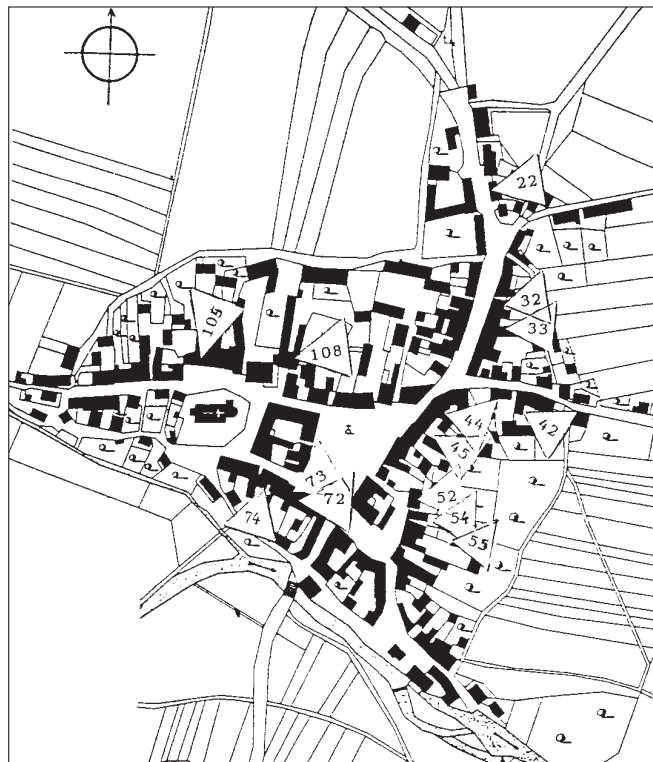

POZDNĚ GOTICKÉ DOMY MĚSTA TOUŠKOVA

TOMÁŠ KAREL

Město Touškov leží v nivě řeky Mže asi deset kilometrů západně od Plzně, v okrese Plzeň - sever. Touškov je velice staré, nepochybně raně středověké sídlo, vzniklé v úrodné půdě při přechodu řeky, na křižovatce obchodních cest vedoucích z plzeňské kotliny k západu a severu. O Touškově se hovoří již v nejstarších výčtech majetku kladrubského kláštera, falzech, hlásících se k roku 1115 a 1186.¹⁾ Benediktini si Touškov zvolili za sídlo proboštství. Záhy došlo k rozvoji Touškova jako správního i duchovního centra klášterních majetků v okolí. Roku 1288 je již Touškov nazýván městečkem s pravděpodobně opevněným kostelem sv. Jana Křtitele.²⁾

Zvrat ve vývoji Touškova přinesly husitské války. Roku 1422 bylo městečko Touškov s hradem Komberkem zastaveno Vilémovi z Nečtin. V důsledku válečných událostí je Touškov v dalších zprávách uváděn opět pouze jako vesnice.³⁾ Roku 1447 se zástavními držiteli města stávají Gutštejnové i přes snahu kláštera o obnovení původního stavu. Další oživení města souvisí s nastupující hospodářskou prosperitou předběllohorského století. Burjan, řečený bohatý, kolem roku 1472 získává pro Touškov, opět nazývaný městečkem, od krále Vladislava Jagellonského nové privilegium na týdenní trhy.⁴⁾ Léta 1509 až 1525 byla obdobím několikanásobných majetkových převodů zadluženého panství, které pravděpodobně hospodářsky neprosperovalo ani samotnému Touškovu. Zvrat nastal za Petra z Roupova, který vymohl roku 1543 na králi Ferdinandovi povýšení Touškova na městečko, dva nové výroční trhy a udělil měšťanům i právo odúmrti a svobodného odkazu majetku.⁵⁾ Roku 1555 koupil celé panství od Roupovských Šebestián Markvart z Hrádku, který později potvrdil a rozšířil práva městečka.⁶⁾ Maxmilián I. a Rudolf II. předchozí privilegia potvrdili v letech 1570 a 1579. Protestantsky zaměřený Touškov se stává oblíbeným dočasným sídlem celé řady šlechtických rodů z blízkého i vzdálenějšího okolí.⁷⁾ Majitelé domů se často střídali, přesto je takováto koncentrace jevem neobvyklým a nepochybně se odrazila v hospodářském i stavebním vývoji městečka.⁸⁾ Roku 1622 byl

Obr. 1: Město Touškov dle indikační skici ke stabilnímu katastru z r. 1839, popisnými čísly označeny sledované domy.

Divišovi Markvartovi z Hrádku Touškov konfiskován a statky téhož roku koupil Vilém Vřesovec z Vřesovic.⁹⁾

K obnovení církevní správy došlo ve městě až v roce 1651. Poté dochází k postupné obnově válkou zruinovaného městského hospodářství. Podle údajů Berní ruly však hospodářská situace Touškova nebyla oproti jiným městečkům tak katastrofální.¹⁰⁾ Vliv na další stavební vývoj měly časté požáry, poslední velký postihl Touškov roku 1838.¹¹⁾

Další historický vývoj Touškova není pro zpracovávání téma podstatný. V 18. století je město opět prosperujícím tržním zemědělským střediskem, proslulým zejména obchodem s vlnou a trhy s dobyt看, kromě řady řemesel je v městečku usazena i početná židovská komunita. Kromě několika výrazných patrových staveb městských domů, fary a novostavby velkého kostela si město však i nadále udržuje podobu danou předběllohorskou stavební formou. Roku 1788 je v Touškově 98 domů.¹²⁾ Teprve devatenácté století přináší výraznější proměnu stavební formy v duchu klasicismu a empiru, budování nástavby pater a nové skladby střech, která daly Městu Touškovu v podstatě jeho dnešní podobu. Zejména v tomto období došlo k definitivnímu zániku řady přetrvávajících archaic-

1) P. Rožmberský, Fortifikace v Touškově, Hláška, č. 3, Plzeň 1994, s. 28 až 29.

2) T. Karel, Fortifikace v Touškově II, Hláška, č. 4, Plzeň 1994, s. 46-47.

3) J. Waltr, Město Touškov, Město Touškov 1993, s. 10.

4) SOKA Plasy, depoz. v Městě Touškově, Konfirmace městských privilegií Marie Terezie ze dne 7. 6. 1748.

5) Viz pozn. č. 4, s. 11.

6) Dtto, v listinách svobod jsou zároveň doloženy požáry a povodně městečka.

7) SOKA Plasy, depoz. v Městě Touškově, Knihy městských trhů, kvatern červený č. 1 (1561-1659) a kvatern kropenatý č. 2 (1637-1709), dále: P. Rožmberský, Sídla rytířstva na Plzeňsku v 16. století, Hláška, č. 1, Plzeň 1990, s. 11-12.

8) Obdobnou situaci, ovšem v mnohem menší míře, známe i z jiných poddanských městeček a dokonce i vsí, např. Kasejovice, Dobřany, nebo Ves Touškov v širším okolí. Jak ve Městě Touškově, tak i v Kasejovicích se zřejmě tato skutečnost odrazila v podobě městské zástavby, z obou míst je doloženo spojování a komunikační propojování sousedních domů, viz pozn. č. 10 (Rožmberský) a dále: Kolektiv, 700 let městysem, Kasejovice 1985, s. 28 n.

9) Viz pozn. č. 3, s. 17.

10) M. Doskočilová, Berní rula 23, díl 1., Praha 1952, s. 204-206.

11) Viz pozn. č. 3, s. 18, 20, 21. Zejména v letech 1659, kdy vyhořelo 31 domů, 1672, kdy vyhořelo 24 domů a menší požáry v dalších letech 1683, 1688, 1724.

12) Dtto, s. 72.

Obr. 2: Touškov, čp. 72 a 73, pohled od severu před demolicí čp. 73 (vpravo). (Foto z archivu PÚ Plzeň.)

kých stavebních forem a detailů, které se v současné době pracně snažíme poznat a rekonstruovat.

Význam Touškova spočívá především v dobře čitelné struktuře pozdně středověké zástavby, která je v prostředí soudobého českého agrárního městečka dosti výjimečná. Celkově lze hovořit o téměř dvou desítkách více či méně dochovaných městských domů s goticko-renesančními jádry.¹³⁾ To je pro sídlo, kde počet domů v historickém jádru ještě v r. 1748 nedosáhl osmi desítek, situace překvapivá a staví Touškov mezi přední památkově hodnotné soubory svého typu. Tento dojem ještě umocňuje dochovaná typová skladba těchto nejstarších domů. Ve všech případech se jedná o městské domy budované na širokých parcelách s většinou středním průjezdem či průjezdní síní.¹⁴⁾ Průzkum tohoto souboru jako celku má význam pro poznání širších souvislostí typových a dispozičních. Výsledky dlouhodobého sledování, průzkumu a vzájemného srovnání jsou tématem tohoto příspěvku.¹⁵⁾ Průzkum bude jistě dále pokračovat i díky očekávanému zintenzivnění stavebních prací ve městě a postupnému zpracování bohatého fondu městských knih ze 16. a 17. století.¹⁶⁾

Těžiště následujícího hodnocení stojí na základě stavebně historického průzkumu dnes již z větší části demolovaného domu čp. 52.¹⁷⁾ Výsledky jsou srovnávány s dalšími zkoumanými domy ve městě, jmenovitě s čp. 33, 42, 44, 45, 55, 72, 104, 108, včetně zaniklých čp. 22, 32, 53, 54, 73. Snahou bylo prezentovat především dokumentaci již neexistujících objektů, které významně doplňovaly sledovaný soubor a zanikly v posledních čtyřiceti letech.¹⁸⁾

13) D. Líbal - M. Heroutová - H. Jiříková, Město Touškov, stavebně historický průzkum, strojopis, SÚRPMO 1971.

14) Základní, ale v mnohém překonanou prací je: V. Mencl, Lidová architektura v Československu, Praha 1980, s. 156. Z posledních prací např.: M. Hauserová, Středověký městský dům na široké parcele se středním vjezdem, AH 20/95, Brno 1995, s. 35-51.

15) Základním podkladem byl zpracovaný stavebně historický průzkum (viz pozn. č. 13), který však neřešil vzájemné vazby a u řady objektů je z různých důvodů neúplný. Průběžný průzkum autora probíhal v letech 1989-1995.

16) Viz. pozn. č. 7.

17) Domem se zabývala studie: E. Volfová, Příspěvek k typologii domu na rozhraní městského a vesnického prostředí, Husitský Tábor 10, Tábor 1991, s. 103-106. Podkladem pro zaměření autora bylo zaměření zpracované Správou dálkových kabelů Praha v r. 1974 a uložené ve výkresovém archivu Památkového ústavu v Plzni pod č. 037-4-21276.

Obr. 3: Touškov, čp. 31 a 32, pohled na část zaniklého průčelí od západu s pozdně gotickým portálem. (Foto z archivu PÚ Plzeň, 1961.)

Pro prezentaci dosažených výsledků byla zvolena poněkud netradiční forma, kdy je text příspěvku rozdělen na oddíly popisující jednotlivé části stavby, které jsou bezprostředně komentovány v rámci celého sledovaného souboru.

Parcelace

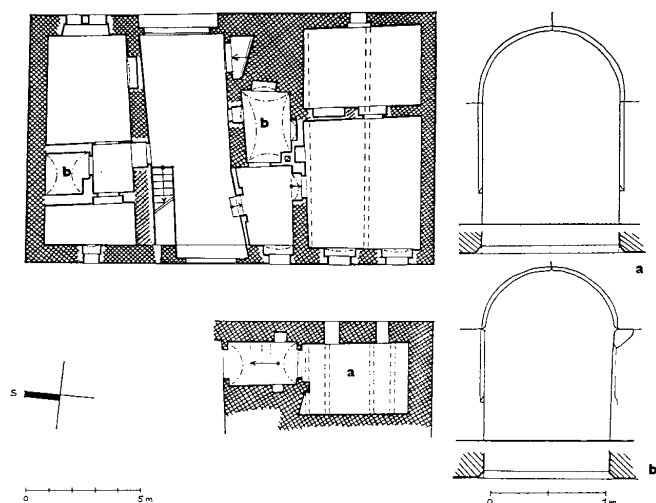
Dům čp. 52 stojí, respektive stával do r. 1991 východně od náměstí v ulici Na Tržišti. Tato ulice, směřující od mlýna zhruba do středu východní strany náměstí byla pravděpodobně od raného středověku až do 18. století hlavní komunikací.¹⁹⁾ Bezprostřední okolí domu je v současné době pozměněno i v parcelaci. Do ústí komunikace do náměstí byl nejpozději v 18. století vsunut blok domů. Rovněž původně zaoblené nároží domů do náměstí bylo posunuto v uliční čáře a zalomeno do pravého úhlu.²⁰⁾ Touto úpravou se dům, původně obrácený svojí západní fasádou v podstatě do náměstí, ocitl v postranní uličce. Na severní straně na dům navazují zahrady parcel domů při náměstí, jižně pak plynule v uliční čáře původně obdobný dům čp. 53 - 54, dnes rovněž neexistující.

Parcela domu čp. 52 je široká 18 m a pokračuje za domem k východu jako bývalý dvůr a rozlehlá zahrada, vzájemně oddělené novodobou stodolou. Po 110 m parcela končila kamennou zdí, táhnoucí se podél záhumenicové cesty, obíhající dodnes celou východní stranu městského jádra. Šířka parcely je pro Touškov typická, celkově se šířky pohybují mezi 12 - 30 m, z převážné většiny však mezi 17 - 20 metry.

18) Především byla využita dokumentace uložená ve spisovém a fotografickém archivu Památkového ústavu v Plzni, složka Město Touškov. Dále byly použity materiály z archivu domovní správy Města Touškova, uložené na radnici a dobové fotografie publikované (viz pozn. č. 4) nebo uložené ve složce Město Touškov v místopisné kartotéce Národopisného oddělení ZČM v Plzni, nám. Republiky.

19) Tato situace je zachycena ještě na josefském vojenském mapování z 80. let 18. století. Otázkou je stáří stávající parcelace, která na rozdíl od základní půdorysné osnovy může souviset až se znovuvysazením na městečko, jak může být chápána zmínka v privilegii z r. 1543 (viz pozn. č. 4).

20) Viz pozn. č. 19.

Obr. 4: Touškov, čp. 52, půdorysy přízemí a sklepa s analýzou stavebního vývoje, křížkovaně zdivo goticko - renesanční, šrafované barokní, tečkované klasicistní, ostatní mladší. (Všechna zaměření a kresby autor, 1996.)

Dispozice domu

Dům je typickým příkladem touškovské pozdně středověké zástavby. Jedná se o zděný přízemní, šířkový dům se středním průjezdem a sedlovou střechou souběžnou s ulicí (viz obr. 4). Dispozici lze charakterizovat jako trojdílnou, dvouraktovou se dvěma černými kuchyněmi uprostřed. Střední průjezd se do ulice otvírá kamenným lomeným portálem. Za ním se průjezd rozšiřoval do podoby síně, počátkem 19. století zúžené cihelnou příčkou. V polovině šířky síně se k pravé části průjezdu přimykala černá kuchyně a za ní při dvorní stěně schodiště do sklepa, přístupné z průjezdu. Nad prostorem schodiště do sklepa byla umístěna podesta s dvířky ke vstupu na půdu. Ze síně se vpředu vpravo vstupovalo do obytného dvouraktového dílu tvořeného světnicí a za ní do dvora situovanou komorou či menší světničkou. Levý díl dispozice tvořila patrová komora s druhotně vloženou černou kuchyní do středu. Patro bylo přístupné po schodišti z průjezdu. Dům neměl dvorní křídlo či křídla.

Podstata dispozice se v základním schématu opakuje s obměnami i u dalších sledovaných domů a svými kořeny sahá, jak bude dále uvedeno, do pozdního středověku. Existenci síňového vstupního prostoru můžeme pokládat za prokázanou ještě u již neexistujícího domu čp. 32 a dále pravděpodobně u čp. 55 (viz obr. 5). Většina domů měla však ve středu dispozice pouze průjezd. Obytná přízemní část byla až na výjimky situována napravo, patrový komorový díl nalevo. Výjimku tvoří pouze čp. 55, který však alespoň v dnešní podobě postrádá komorový díl a průjezd je tak si-

tuován na boku a dále čp. 105. Absence dvorních křídel, soudobých s vlastním domem je v Touškově doložena spíše u hlubších, dvouraktových dispozic (čp. 32, 72, 73). Dvorní křídla, obsahující patrovou komoru, respektive podsklepenou komoru, se však vyskytují v obdobné míře, vždy pouze po jedné straně dvora. Navazují jak na komorové, tak i na obytné díly domů (viz obr. 11).

Průčelí

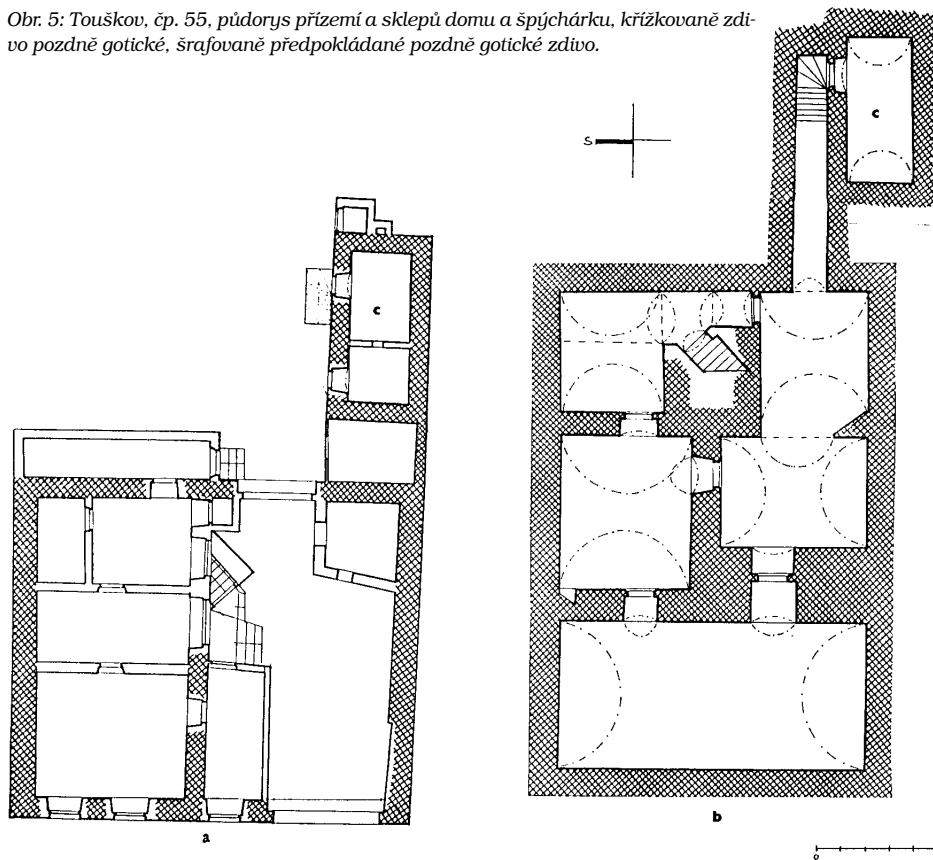
Průčelí tvoří svojí rozdílnou podlažností polovin domu základní charakteristický prvek vlastní celé staré touškovské zástavbě. Průčelí je pětiosé, dvoupodlažní špýchar se projevuje dvěma malými, mírně obdélnými okénky pod sebou v levé krajní ose (viz obr. 6). Spodní okénko je druhotně zvětšeno a opatřeno cihelným záklenkem a špaletou. Horní okénko je snad v původních rozměrech.

Druhou osu zleva tvoří výrazný vjezdový portál, mírně zahrocený, sestavený z pískovcových kvádrů na čelní straně okosených. Spodní části okosení portálu jsou značně zvětřelé a proto lze původně pravoúhlé zakončení okosené hrany spíše odhadovat.

Nalevo mezi portálem a přizděným pilířkem vjezdu na sousední dvůr byla po odstranění omítky při opravě průčelí r. 1994 nalezena křížová střílna, vytesaná z obdélné pískovcové desky o rozměrech 0,35 x 0,58 m (viz obr. 7). Způsob jejího vsazení do zdiva koresponduje s vjezdovým portálem a lze jej proto označit za původní.

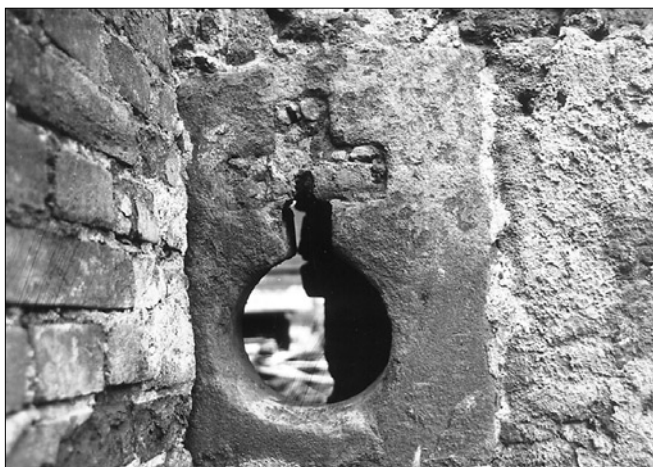
Zbývající tři osy v pravé části průčelí byly tvořeny jednotnými obdélnými okny s rámy v lici fasády. Úprava oken, spočívající v jejich zvětšení a dozdění záklenků a špalet z cihel, byla provedena pravděpodobně až ve druhé polovině 19. století.

Obr. 5: Touškov, čp. 55, půdorys přízemí a sklepů domu a špýcharku, křížkovaně zdivo pozdně gotické, šrafované předpokládané pozdně gotické zdivo.

Obr. 6: Touškov, čp. 52, čelní pohled na dům z ulice Na Tržišti před demolicí. (Foto autor, 1988.)

Obr. 7: Touškov, čp. 52, detail křížové střílny v průčelí vlevo od vjezdu. (Foto z archivu PÚ Plzeň, 1994.)

Obr. 8: Touškov, čp. 42, pohled z Malesické ulice, v popředí špýcharová patrová část s okénkem v přízemí, obdobné v patře je zaomítnuto. (Foto z archivu PÚ Plzeň, 1994.)

Nároží domu jsou vyzděna z velkých pískovcových kvádrů, vlastní zdivo je hrubě řádkované z pískovcových kvádrů nepravidelné velikosti, plochy nesou stopy opracování špičákem.

Na bocích střílnového otvoru a horních částech portálu se dochovaly zbytky mnohonásobného bílého olíčení vápnem. Toto jsou jediné sledovatelné pozůstatky starší úpravy povrchů. Vlastní omítky pocházely v celém rozsahu pravděpodobně z minulého století a souvisely s dobo-

vou úpravou oken a úpravou, respektive dozráním cihelné korunní fabionové římsy.

Takto popsané průčelí má v Touškově četné analogie, které se liší v podstatě pouze danou šířkou parcely. Bohužel ani u dalších sledovaných objektů se nepodařilo ověřit starší úpravu oken světnice. Vzhledem k absenci druhotných zazdívek v meziokenních pilířích se zdá, že základní osovost objektů se příliš neměnila. Lepší situace je v otázce okének špýcharu. V čp. 42 jsou dodnes dochovány dvě původní obdélná okénka se šikmými špaletami a překladem z plochého kamene. Umístěna jsou v obou patrech nad sebou ve střední ose komorového bloku, horní okénko je v lici zaslepeno a přemítnuto (viz obr. 8). Specifické je použití křížové střílny v poloze kontrolující vjezd. Její praktická funkce zřejmě v daném případě převažuje nad renesanční oblibou zdobných fortifikačních prvků v architektuře.

Větší plochy starších jednovrstvých, hladce utažených omítek se podařilo zachytit při demolici čp. 72. Tyto omítky překrývaly i armaturu nároží, byly několikanásobně obíleny a poté pekovány pro překrytí klasicistními omítkami, jejich zhruba renesanční původ je pravděpodobný. Postupné sledování probíhajících úprav fasád pravděpodobně přinese další upřesňující zjištění. Pozornost je nutno zaměřit především na ověření historické barevnosti včetně malované, ryté či plastické výzdoby.²¹⁾

Otázku zakončení koruny zdíva již pravděpodobně nebude možno ve sledovaném souboru ověřit, vzhledem k častým úpravám krovů po požárech a nástavbám pater.

Průjezd

Prochází napříč dispozicí a před postavením druhotné cihelné příčky asi v polovině 19. století se přední část průjezdu rozšiřovala o šířku tělesa černé kuchyně do podoby široké síně. Sín sloužila jako komunikační uzel domu, ze kterého byly přístupné všechny jeho části. Pravá stěna si v podstatě udržela podobu z doby vzniku domu, evidentně mladší byla pouze cihelná stěna v horní části nad vstupem do sklepa, kde můžeme původně předpokládat spíše roubenou stěnu s případným vstupem do půdy. Druhotně byly proraženy nad sebou dva okenní otvory do prostoru bývalé černé kuchyně. Levá stěna průjezdu byla podstatně více upravována. Pravděpodobně v klasicismu byla výrazně přestavěna a minimálně přední, t.j. západní část stěny byla nově vystavěna s častým použitím cihel snad v souvislosti s vybudováním nového schodiště do patra z pískovcových stupňů v levém rohu za vjezdem. Tato úprava překryla vnitřní špaletu křížové střílny, které posloužila jako kapsa pro zavázání jinak pouze na spáru přistavěného zdíva. Starší průběh dělicí stěny můžeme předpokládat o něco více k severu v průběhu kolmém na čelní stěnu, přičemž nelze zcela vyloučit větší podíl dřevěných konstrukcí.

Vjezdový portál je z vnitřní strany opatřen pravoúhlými špaletami a shora překryt trámovým překladem, do něhož jsou zadlabány točnice vrat. Obdobně byl původně řešen i portál do dvora, jak dokládaly dochované pískovcové stojiny. Archivolta tohoto portálu z tesaných kvádrů

21) Určité analogie je možno použít z blízkého okolí, kde pro sklonek 16. století byla hojně používána velice jednoduchá sgrafitová psaníčková výzdoba, dochovaná na řadě panských špýcharů.

Obr. 9: Touškov, čp. 73, pohled na dvorní průčelí od jihu s dvorním křídlem a pozdně gotickým portálem vjezdu do dvora. (Foto z archivu PÚ Plzeň, 1979.)

byla pravděpodobně v klasicismu nahrazena cihelnou klenbou, v souvislosti s vyzdáním korunní římsy. Zajímavým detailem byla kapsa po zasouvací závoře, dochovaná včetně prkenného vyložení v levé části špalety dvorního vjezdu ve výšce 1,2 m za stojinou portálu. Závora se tedy zasouvala ze strany dvora. Ve špaletách čelního vjezdu jsou obdobné kapsy kryty cihelnými zazdívkami.

Shodné řešení vjezdů měla původně zřejmě většina touškovských domů. Bohužel do současnosti zbyla z této situace pouze torza. Ani u jednoho domu se nedochovaly v celistvosti oba portály. Čelní portály domů na náměstí byly pravděpodobně zejména v klasicismu nahrazovány cihelnými polokruhovými záklenky při současném zvětšení světlosti otvorů a zaklenutí průjezdu. Dalším, avšak v Touškově nepřilíživým podstatným důvodem byl diktát panujícího slohu. Tomu odpovídá i situace v bočních ulicích, kde se původní podoba vjezdů lépe dochovala až do nedávné doby. Opačnou situaci je možno pozorovat u dvorních portálů, které se dochovaly především u domů při náměstí. Portál obdobný čp. 52 byl intaktně dochován v čp. 73, (viz obr. 9), polokruhově završený portál umístěný v lici dvorní fasády je skryt pod omítkou v čp. 45, hrotitý portál s okosením ukončeným šikmým štítkem je v síni čp. 105. Z tohoto faktu snad lze vyvodit, že méně výstavné domy se do dvora otvíraly pouhým otvorem ve dvorní stěně, překrytým trámovým překladem. Takovouto úpravu lze dodnes vidět v čp. 55 a 42.

Podlaha v průjezdné síni byla pouze z dusané hlíny, strop ve výšce 3,7 m byl proveden z neomítaných, pouze vápnem obilných povalů, položených souběžně s průčelím. Tato úprava působí velice archaicky ve sledovaném souboru, přestože její faktické stáří nesahalo pravděpodobně dále než na přelom 18. a 19. století. V dosud přízemních domech čp. 42, 55 a 72 se dochovaly hrubé záklopové stropy, v čp. 73 a většině patrových domů byly v průběhu první poloviny 19. století dřevěné stropy nahrazeny placiovými klenbami do pasů.

Černá kuchyně, vytápění

Prostor černé kuchyně byl vyčleněn z pravé části síně již v době vzniku domu, neboť její boční stěna jednotně a plynule navazuje na původní vstup na schodiště do sklepa. Vstup do kuchyně byl orientován proti vjezdu a přestože byl dochován až v mladší, klasicistní úpravě, jeho si-

Obr. 10: Touškov, čp. 74, pohled ze síně na portál vstupu do černé kuchyně před přestavbou. (Foto z archivu PÚ Plzeň, 1980.)

tuování zřejmě odpovídá původní situaci. Nevelký, mírně obdélný prostor, otevřený původně do širokého sopouchu, byl asi v polovině minulého století zastropen placiovou klenbou, v téže době byl do síně prolomen okenní otvor a upraveny odkládací niky po stranách. Nad stropní klenbou vznikla komora, přisvětlovaná dalším oknem z průjezdu. Tyto úpravy souvisí se změnou vytápění, kdy spaliny z kamen ve světnici a světničce byly svedeny do nově vybudovaného komína, vloženého do pravého čelního rohu kuchyně. V domě čp. 52 od konce 18. století existovala druhá černá kuchyně, která byla vložena do středu špýcharové části. Tato úprava souvisela s úpravou přízemí do dvora na výměnek, případně i s výrobním provozem.

Původní situace je již ve sledovaném souboru těžko ověřitelná.²²⁾ Zachycené staré prostory černých kuchyní v čp. 73, 74, (viz obr. 10) zčásti v čp. 42 svědčí o jejich běžném rozšíření ve městě v 16 - 17. století. Možný původní dymný provoz nevylučuje značná výška dnešních obytných prostor, která se pohybuje kolem tří metrů s tím, že zastropení jsou v každém případě druhotná. Jasně doklady dymného provozu se však nepodařilo prokázat.

Obytná část

Z příčkou vydělené části síně se vstupovalo do velké světnice, která byla oproti síni zvýšena o 0,5 m. Obdélný vstupní otvor s trámovou deštěnou zárubní pocházel včetně cihelného záklenku z úpravy konce 19. století. Jednalo se však o dodatečnou úpravu staršího, pravděpodobně nižšího otvoru. Takto situovaný vstup do světnice je pro sledovaný soubor typický, původní úprava s případným kamenným portálkem se, na rozdíl od vstupů do ostatních

²²⁾ Analogicky je možno použít výsledky bádání posledních let, např.: J. Škabrada, K možnostem srovnání středověkého a mladšího vesnického domu v Čechách, Husitský Tábor 10, Tábor 1991, s. 77-83.

prostor domu, v Touškově nedochovala. Příčiny lze hledat ve významu a frekvencii takového vstupu. Zvýšení úrovně podlahy oproti síni může být v tomto případě druhotné a související s dobovými trendy, eventuálně s níjak nedoloženou změnou vytápění, respektive provozu dymné jizby a potřebou snížení světlé výšky místnosti. V řadě dalších domů v Touškově je však ještě výraznější zvýšení podlahy obytné místnosti vyvoláno umístěním klenutého sklepa pod touto částí domu.

Světnice o rozměrech 4,85 x 5,9 m byla ve výšce 2,75 m kryta omítaným povalovým stropem, neseným ve středu kolmo na průčelí trámem s profilovanými hranami, obdobný trám nesl okraj stropu podél stěny do síně. Strop včetně trámu lze označit za pozdně barokní až klasicistní. Rovněž u dalších světnic ve sledovaném souboru jsou stropy obdobného charakteru, většinou však v mladších úpravách z přelomu 19. a 20. století.

Osvětlení místnosti dvěma okny se širokými nikami a segmentovým zaklenutím se dochovalo v druhotné, klasicistní úpravě, špalety nik z pečlivě tesaných kvádrů však nevyklučují respektování staršího, snad renesančního stavu. Stopy výraznějšího přezdění nebyly kromě záklenků pozorovány. Obdobná situace je i u dalších sledovaných objektů, pokud nebyly novodobě rozšířeny.

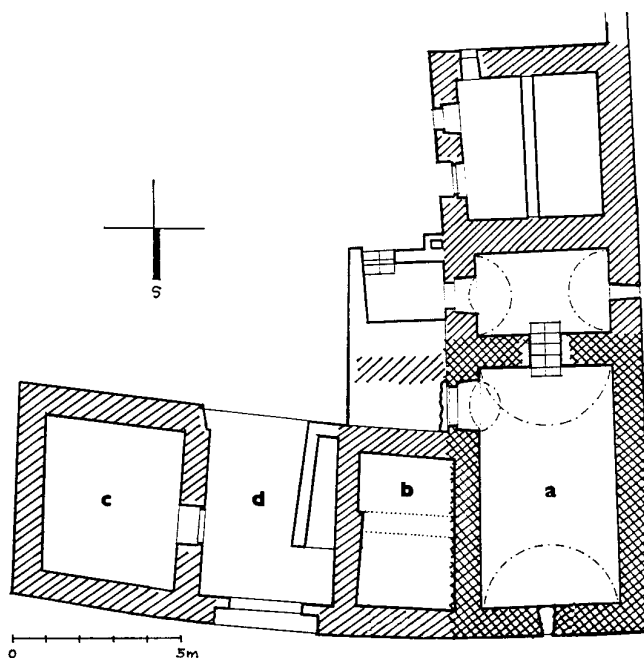
Vlevo za vstupem byla ve stěně situována nika, podle analogií snad původně osvětlovací krbeček a za ní přezděná stěna s komínem černé kuchyně a soustava zazděných, segmentově klenutých obslužných otvorů zaniklých kamen či pece. V dané podobě šlo o nejlépe dochovaný tradiční stav v rámci celého souboru. Průčelní stěna světnice je oproti navazující síni poněkud zeslabena, ovšem možnost případné existence dřevěného vnitřního vyložení stěn je v této souvislosti pouhým dohadem.

Ve středu mezitaktové podélné stěny se vstupovalo do menší obdélné světničky, která svoji úpravou včetně vstupu opakovala řešení velké světnice. Výjimkou bylo pouze okno do dvora s pravouhloú nikou, nesahající k zemi. V době průzkumu byla již stěna do dvora zřícena a nebylo možno tento odlišný typ okna datovat. Okenní výplň byla novodobá, nika vzhledem k malým rozměrům však mohla vycházet z původní úpravy. Také tato situace byla v rámci souboru evidentně nejpůvodnější, ostatní sledované objekty mají i do dvora okna ve výrazně novodobých úpravách.

Závěrem je třeba se dotknout zmíněné možnosti uplatnění dřevěných vložených konstrukcí v podobě roubených či táflových komor v obytných místnostech v Touškově. Prozatím je znám jediný průkazný doklad. Při demolici čp. 54 v roce 1990 v sousedství popisovaného domu se po odbourání stěny obytné místnosti, přiléhající k sousednímu čp. 55, obnažila v celé délce původní místnosti hlinitá omítka s otisky roubené stěny z kuláčů, vysoká asi 3,5 m. Bohužel byla při pokračujících demoličních pracích odstraněna bez možnosti bližšího průzkumu a dokumentace. Dodnes dochován zůstal pouze valeně klenutý sklep s polokruhovým neokoseným portálem, situovaný pod touto místností.

Komorový blok

Jak již bylo řečeno, původně patrový komorový blok v levé části dispozice prošel pravděpodobně v závěru 18. století výraznou přestavbou. Dnešní vstup do přízemí vedl

Obr. 11: Touškov, čp. 42, půdorys sklepů s vyznačením celkové dispozice, křížkovane zdivo pozdně gotické, šrafovane předpokládané pozdně gotické zdivo.

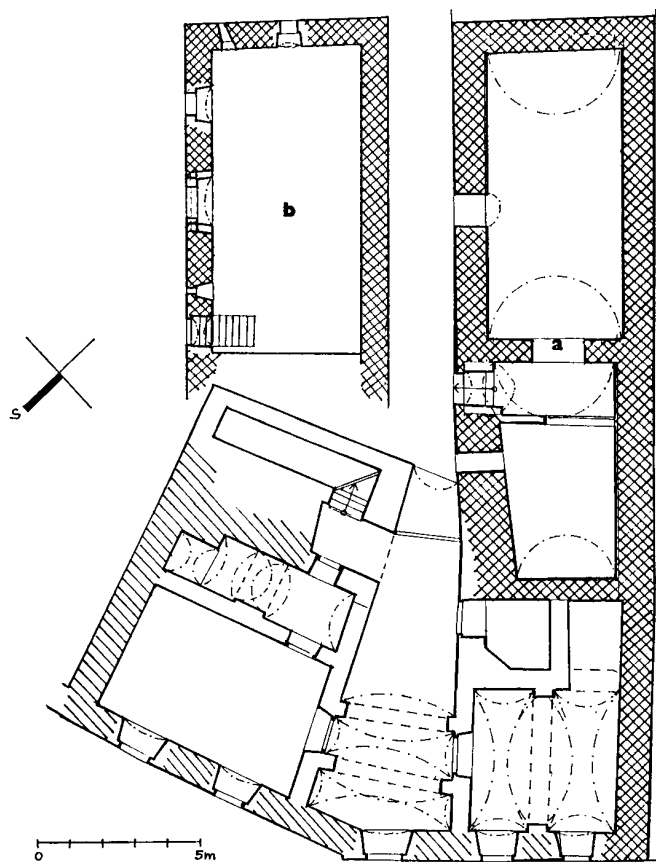
do malé předsínky, vydělené cihelnými příčkami, spolu s navazující černou kuchyní z původně snad jednodílného celku. Povalový omítaný strop byl v celém prostoru umístěn ve výšce 2,20 m nad podlahou. Původní strop probíhal zhruba ve stejné úrovni, podle zazděných kapes trámů v severní obvodové stěně byl však původně z hustě kladených trámů. Jak vstup ze síně, tak i vstupy do jednotlivých místností byly opatřeny trámovými zárubněmi, které lze datovat do druhé poloviny 19. století.

Proti síni se vstupovalo do černé kuchyně se stoupající cihelnou segmentovou klenbou ústící do širokého komína, posazeného na obvodových stěnách kuchyně. Ve stěně sousedící s místností orientovanou do dvora byla soustava obslužných otvorů kamen či pece.

Tato místnost, přístupná z předsínky, sloužila nepochybně jako výměnek. Z tohoto důvodu byla ze dvora osvětlena sdruženým oknem s cihelnými špaletami a pravouhloú nikou s fošnovým překladem, sahající k zemi. Danou úpravu otvoru lze označit za klasicistní. V příčné stěně se směrem k síni dochoval starší vstupní otvor se šikmými špaletami a segmentovým kamenným záklenkem, v lici do síně zazděný příčkou z kamene a cihel a sloužící druhotně jako odkládací nika. Jednalo se pravděpodobně o původní vstup do přízemní části špýcharu, který po vybudování výměnku nevyhovoval tradičnímu komunikačnímu schématu a musel být zrušen.

Z předsínky vlevo se vstupovalo do úzké místnosti sloužící jako komora, osvětlené z ulice malým okénkem (viz obr.6).

Patro špýcharu, otevřené do půdy, sloužilo původnímu účelu i po přestavbě. Vstup byl nově řešen přímo ze síně po úzkém kamenném schodišti s tlakovými prkennými dveřmi s trámovou zárubní. Patro tvořil jediný prostor ve středu zúžený tělesem širokého komína. Na vlastní půdu, umístěnou o téměř dva metry výše oproti podlaze, nebyl odtud přístup. Na obou úžších stranách byl prostor osvětlen úzkými obdélnými okénky se segmentovými záklenky. Sto-

Obr. 12: Touškov, čp. 44, půdorys suterénu domu a patra špýcharu, křížkovaně zdivo pozdně gotické, šrafované předpokládané pozdně gotické zdivo.

py staršího zastropení horní komory, zaniklého klasicistní přestavbou, se zde nedochovaly.

Popisovaná špýcharová část svoji druhotnou úpravou poněkud vybočuje ze sledovaného souboru. V minimálně změněné podobě se prostor komorového bloku dochoval pouze v čp. 42, včetně archaického horního stropu ze štipaných trámů, shora krytých lepenicí. Spodní trámový strop byl v nedávné době odstraněn.

Druhotné úpravy jsou však v jednotlivých domech běžné. U velkých domů, především na náměstí, souvisejí s postupnými úpravami přízemí k obchodním účelům, sledovatelnými od klasicismu v čp. 32, 33, 34, 44, 45, 72, 73. Úroveň podlaží nebyla těmito úpravami změněna, pokud nedošlo k nástavbě celých pater jako u čp. 34, 44, 45. Většinou zůstal zachován i princip trámových stropů, jen výjimečně nahrazený klenbami. Horní podlaží bývala v téže době a výjimečně snad i dříve využívána k obytným účelům, a tak dochází k vkládání větších a pohodlnějších schodišť většinou do středu dispozice, známých z čp. 72, 73. Dokladem obytné funkce je výrazem ještě renesanční sdružené okno se zbytky pískovcového ostění, dochované v patře komorové části dvorní fasády čp. 72. Vytvoření samostatné jednotky s černou kuchyní v čp. 52 je v takto čistě formě jediným známým příkladem.

U složitějších dispozic s dvorním křídlem jsou tato řešena rovněž jako dvoupodlažní, přičemž zčásti zahloubený suterén, pokud navazuje na sklep pod obytnou částí, je vždy klenutý a patro má charakter komory, osvětlené úzkými okénky. Tento princip se nejvíce blíží tzv. steinwerku městských domů. V Touškově je znám u čp. 34, 35, 42, 44 (viz obr. 11, 12). Nejpozoruhodnějším dokladem je

Obr. 13: Touškov, čp. 44, pohled na dvorní trakt se střílnami od východu. (Foto z archivu PÚ Plzeň, 1988.)

situace v čp. 44. Uliční trakt domu je snad kromě části obvodových zdí klasicistní novostavbou, jižní dvorní křídlo je pozdně gotické s valeně klenutým dvouprostorovým suterénem přístupným ze dvora hrotitým neokoseným portálkem. Horní podlaží, sloužící z poloviny jako dvoupodlažní špýchar, je druhotným otvorem přístupné ze dvora po vnitřním schodišti. Původní princip vstupu do patra se podařil zjistit v době zpracování článku. Ve středu dvorní stěny v patře pod novodobou omítkou byl zjištěn druhotně zazděný původní vstup s okoseným pískovcovým ostěním s pravoúhlým zakončením šikmého náběžního štítu. V zádívce byl ponechán otvor pro mladší okénko. Do patra se tedy vstupovalo z dvorní pavlače nebo z vnějšího lehkého žebříkového schodiště. Dalšími pozoruhodnými prvky tohoto podlaží jsou dvě původní střílny. Jedna je umístěna ve štítové stěně obrácené na humna a vedena šikmo zdi směrem k zadnímu přístupu do dvora. Druhá střílna je křížová, vytesaná z jednoho bloku pískovce a je umístěna v pravé části dvorní stěny. Svým ztvárněním se shoduje s popsanou střílnou při vjezdu v čp. 52. Můžeme předpokládat, že vzhledem k patrné osovosti původní fasády byla podobná klíčová střílna i v její levé části a zanikla v souvislosti s rozšířením otvoru pro ležaté mladší okénko. Tato stavba je ojedinělým a výmluvným dokladem fortifikačního charakteru těchto přirozeně pevných objektů, umocněným použitými vespělými prvky aktivní obrany v prostředí neopevněného městečka v 16. století.²³⁾ O rozšíření tohoto prvku v městečku svědčí nedávný nález další shodné střílny druhotně použité v čp. 55 v ohradní zdi.

V této souvislosti je nutno se zmínit o samostatně stojícím přízemním hospodářském objektu ve dvoře čp. 55 (viz obr.5). Objekt je dvouprostorové dispozice, podsklepený valenou klenbou. Vstup do sklepa, opatřený okoseným polokruhovým portálkem, je dnes veden po vnějším schodišti ze dvora, krytém poklopem. Tato úprava je druhotná, schodiště je vloženo do původní podzemní přístupové chodby, vedoucí ze sklepů pod domem. Toto řešení snad bylo vedeno snahou o maximální bezpečnost a propojení podzemních prostor. Kromě zcela atypického pří-

²³⁾ Tato problematika není dosud dostatečně zpracována, poznatky jsou roztroušeny v soubornějších pracích o lidové architektuře, např.: J. Škabrada, Lidová architektura v jižních Čechách, Č. Budějovice 1986, nebo: J. Anderle - Z. Procházka - V. Svábek, Vítějovice, Ročenka klubu Augusta Sedláčka, Plzeň 1987, s. 95-98.

Obr. 14: Touškov, čp. 52, detail vstupu do sklepa ze síně s oběma portály. (Foto autor, 1988.)

stupu do sklepa stavba připomíná zmenšeninu k okolí hojných renesančních dvoupřestorových špýcharů situovaných v hospodářských dvorech při panských sídlech.²⁴⁾

Sklep

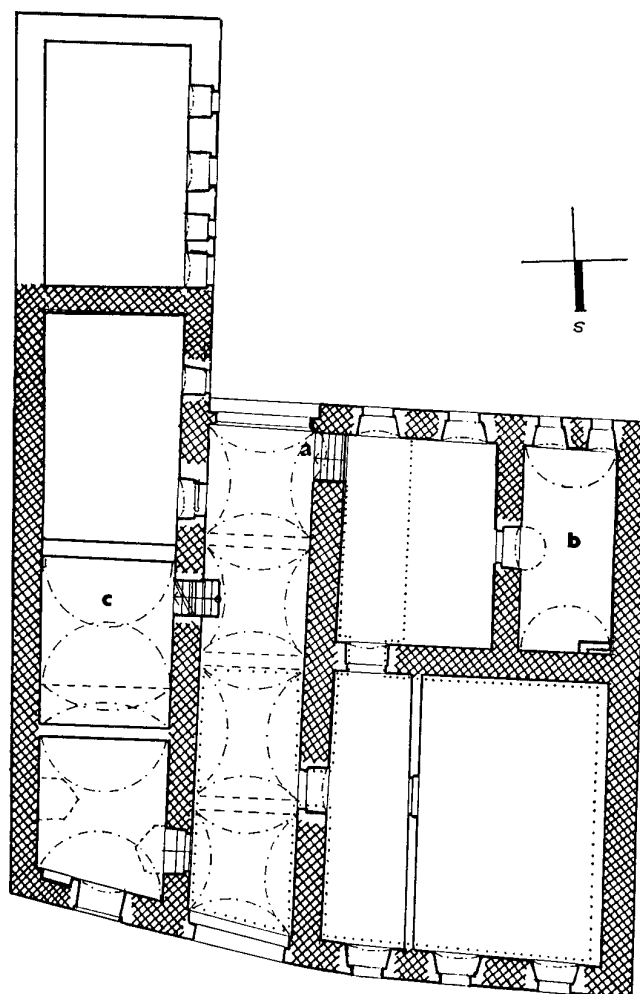
Vstup do sklepa domu byl veden pozdně gotickým portálem z pravého zadního rohu síně po strmém schodišti, zaklenutém valenou klenbou z pískovcových kvádrů (viz obr. 14). Schodiště vedlo souběžně při dvorní obvodové stěně. Zhruba ve středu chodby byly po obou stranách odkládací pravoúhlé niky s kamenným překladem.

Vstup do vlastního sklepa byl rovněž opatřen portálem, obdobným tomu ze síně. Sklep byl tvořen jedinou obdélnou prostorou situovanou pod zadní světničkou. Strop sklepa byl povalový, nesený kolmo k průčelí čtyřmi hraněnými trámy ve výšce 2,1 m.

Tento princip vstupu do sklepa je v popisovaném souboru typický, včetně použitých portálků a způsobu zaklenutí. Známe jej z čp. 34, 73 (viz obr. 15), 105, 108, v čp. 72 je vstup pouze posunut do středu dispozice. Kromě toho se v Touškově v čp. 42, 44, 74, setkáváme se vstupy do sklepů i ze dvora (viz obr. 11, 12). Princip vedení schodiště podél dvorní stěny je většinou shodný. Tak archaický sklepní prostor čp. 52 je ve městě jediný. Všechny další nejstarší sklepy sledovaných domů jsou zaklenuty poměrně jednotnými valenými klenbami z pískovcových kvádrů jen výjimečně s otisky prken šalování, přičemž většina kleneb nepůsobí dojmem dodatečného vložení (viz obr. 16).

Rovněž rozsah podsklepení je v rámci souboru obdob-

24) Jedná se o pozoruhodnou jednotnou skupinu panských špýcharů při hospodářských dvorech západně od Touškova. Renesanční dvoupřestorové patrové stavby jsou přístupny dvojicí polokruhových okosených portálků a zdobený jednoduše rytým sgrafitem s motivem psaníčka.

0 5m

Obr. 15: Touškov, čp. 73, schéma půdorysu přízemí, vnitřní rozměry pouze přibližné, křížkované zdivo pozdně gotické, tečkované vyznačen obrys sklepa. (Kresba autor, 1979.)

ný. Můžeme sledovat snahu po podsklepení celé obytné části u čp. 34, 42, 72, 73, 74, 105, snad i u čp. 32, 108. Propojování sklepů se suterény komorového bloku není v souboru doloženo. U domů čp. 33, 44, 45, došlo pravděpodobně k zasypání sklepů, snad v souvislosti s nástavbami pater. Opačný extrém představuje situace v čp. 55, kde je dochován pozoruhodný systém vzájemně propojených velkých goticko renesančních sklepů zasahujících kromě celého půdorysu domu i pod ulici (viz obr. 5). Sklepy jsou vybudovány v jedné etapě a opatřeny pěti téměř shodnými polokruhovými portálky s okosením. Kromě toho je ze sklepů vedena podzemní, zčásti zasypaná zděná chodba do již zmíněného špýcharu ve dvore. Takovýto systém nepochybně souvisí s hospodářskou činností provozovanou v usedlosti. Vzhledem k často doloženým chmelnicím a systému právovárečných domů je možno uvažovat o pivovarnictví, jako jedné z možných náplní tohoto náročného díla. Rovněž rozsáhlé sklepy existovaly ve dvorních traktech čp. 108 - tzv. starého pivovaru, které jsou dnes z větší části demolovány až na vstupní goticko renesanční polokruhové portálky. Třetí rozsáhlejší podzemní systém, ovšem s mladšími cihelnými klenbami je dodnes dochován v čp. 87, západně od historického jádra.²⁵⁾

25) Viz pozn. č. 13.

Obr. 16: Touškov, čp. 72, pohled do sklepa od čelní stěny, typický příklad sklepa touškovského městského domu. (Foto z archivu PÚ Plzeň, 1979.)

Střecha

Zastřešení domu čp. 52 bylo provedeno sedlovou střechou, krytou taškami bobrovkami. Hambalkový krov z tesaných trámů spojovaných kolíky vznikl nepochybně v souvislosti s klasicistní přestavbou v první polovině 19. století. Tehdy byly vystavěny oba trojúhelné cihelné štíty, zpevněné z vnitřní strany cihelnými sloupky.

Tento typ zastřešení je vedle častých, rovněž klasicistních, mansard vlastní celé touškovské zástavbě. Stopy starších situací se nepodařilo zatím objevit, kromě barokního krovu čp. 11, který je však ojedinělým štitovým domem. Příčiny lze hledat kromě klasicistních přestaveb a nástaveb pater v několika požárech a snad i v charakteru původních krovů. Podle nepříliš průkazných zmínek o žlabech mezi sousedícími domy v městských knihách se zdá, že na zdejších, v podstatě kompletně šířkových domech byly valbové střechy případně u hlubších dispozic i dvojice sedlových střech se štíty nebo pološtíty v průčelí.²⁶⁾

Další zástavba dvora

Dvůr domu čp. 52 uzavírá od východu protilehle postavená stodola, která vznikla ve dvou fázích, pravděpodobně v polovině 19. století a na počátku 20. století. Stěny jsou cihelné, ve starší jižní části s příměsí kamene. Střecha je sedlová s trojúhelnými štíty, krytá bobrovkami a spolu s hambalkovým krovem pochází ze stejného období.

Největšími změnami prošly v Touškově právě hospodářské objekty ve dvorech. Prakticky všechny dochované objekty sledovaného souboru jsou zděné, klasicistního či mladšího původu. Pouze několik stodol, špýcharů a především chlévů je snad možno označit za poněkud starší, avšak maximálně barokní.²⁷⁾

Starší stav lze pouze předpokládat na základě analogií a zmínek v městských knihách. Z dosud prostudovaných zápisů je zřejmý značný podíl dřeva, a to nejen u předpokládaných roubených stodol a chlévů, ale též v ohrazeních dvorů a zahrad.²⁸⁾ Skutečná situace je v podstatě ověřitelná pouze archeologickými metodami.

26) Viz. pozn. č. 7.

27) Např. při čp. 11 (pozn. č. 13).

28) Viz pozn. č. 7.

Obr. 17: Touškov, čp. 105, pohled na průčelí od jihu před zničením pozdně gotického portálu. (Foto z archivu PÚ Plzeň.)

Závěr

Na základě předchozích zjištění lze sledovanou touškovskou zástavbu zařadit do širších vztahů jak po stránce poznané pozdně středověké stavební kultury, tak i po stránce vývoje domu jako stavebního typu.²⁹⁾

Zástavba je pozoruhodně jednotná jak v použitých detailech a konstrukcích, tak i po stránce dispoziční. Použité detaily plně vycházejí ze soudobé produkce, doložené především z prostředí samotné Plzně a vesnic v jejím zájmu. Potvrzují rovněž značnou variabilitu těchto prvků, zejména typů portálů, v období pozdní gotiky a renesance v méně slohově poučeném a značně konzervativním venkovském prostředí.³⁰⁾ Četné analogie je rovněž možno najít v prostředí panských hospodářských dvorů v okolí, budovaných na sklonku 16. století.³¹⁾ Tím je velice znesnadněno bližší datování jednotlivých objektů, které i po zasažení do historického rámce prostřednictvím dobových městských knih nedovolují větší přesnost než v rámci jednoho století.³²⁾ Tento fakt je dokladem značného rozmachu zednické a kamenické produkce na Plzeňsku zhruba od poloviny 15. století do třicetileté války, a tím i vysoké konstrukční i užitné úrovně tehdejší zástavby v daném prostředí a zprostředkovaně i v širším okruhu vesnickém.

Tento faktor se pravděpodobně zásadní měrou podílel i na dané podobě touškovské zástavby. Zasazení daného typu domů a jejich dispozic do širšího vývojového a geografického rámce je předmětem současného bádání. Je zřejmé, že izolovanost tohoto typu domu, prezentovaná

29) Který je chápán jako varianta šířkového domu se středním průjezdem či průjezdní síní, charakteristická pro venkovské a maloměstské prostředí. Srovnej: viz pozn. č. 17. Dále: M. Radová-Štiková, Stavební proměny a typy středověkého domu, Příspěvky k poznání středověkého stavitelství, ČVUT Praha 1991. Dále srovnej: J. Škabrada (viz pozn. č. 23, s. 61-124). Dále: J. Muk, Průzkumy památek I/1994, s. 5-14.

30) J. Škabrada, Nejstarší objekty zjištěné stavebně historickým průzkumem Božkova a Bolevce, Archeologica historica IV, Brno 1979, s. 175 n. Nejnovější poznatky: K. Foud, Pozdně středověký špýchar v Plzni - Bolevci, Několik poznámek ke stavebnímu vývoji usedlostí čp. 4 v Plzni - Doudlevcích, Zprávy památkové péče, Praha 1995, s. 248-251.

31) Viz pozn. č. 24, shodné jsou použité kamenické články, zejména polokruhové okosené portálky.

32) Souhrnně však lze stanovit těžiště popsané stavební produkce na dobu kolem poloviny 16. století se zřejmou souvislostí s povýšením na městečko. Ve zmiňovaných městských knihách není po r. 1561 odpovídající množství zmínek o nových či obnovených domech.

starší literaturou neobstojí.³³⁾ Řada příkladů z Plzeňska je toho dokladem, mnoho dalších dokladů dosud uniká naší pozornosti.³⁴⁾ Do značné míry je pouze dílem náhody, respektive souhrou historických okolností, že touškovské domy vystupují dnes jako osamělá výspa poznání staršího stavu. Je logické, že touto výspou nebyly od počátku, ale jejich vznik byl v daném prostředí tradicemi svázané středověké stavební produkce běžnou záležitostí. Použití tohoto typu domu v prostředí agrárních městeček, předměstí a příhradebních ulic vychází z potřeb specifického kombinovaného zemědělsko - řemeslného provozu, který však se nemusel u řady měst omezovat pouze na okrajové polohy. V případě Touškova je zřejmé, že daný typ šířkového domu se středním průjezdem a patrovým komorovým blokem byl v podstatě unifikovaně použitým typem, budovaným v poměrně úzkém časovém období 16. století. Výsledkem bylo naprosté pohledové sjednocení a kompaktnost veřejných prostorů. Tento účinek mohl být vedle praktické funkce zastřešené komunikace (průjezdu) důvodem vzniku dané dispozice. Naléhavou potřebou zůstává datování počátků tohoto typu dispozice.

Provedený průzkum upozornil na několik dalších dílčích témat, které dosud nebyly dostatečně sledovány či zhodnoceny. Jednak bude zajímavé sledovat dále v širším měřítku otázku uplatnění fortifikačních prvků ve středověké zástavbě neopevněných městeček, která je prozatím známa pouze z některých renesančních špýcharů velkých venkovských usedlostí.³⁵⁾ Dále je třeba se věnovat pozoruhodnému usazování šlechtického stavu v městečkách v období renesance, které je v Touškově zvlášť nápadné a z toho plynoucích souvislostí se stavební kulturou těchto sídel, včetně zmíněných fortifikačních prvků i samozřejmě souvislostí historických a hospodářských.

Průzkum potvrdil a zpřesnil dosavadní znalosti historické zástavby města Touškova, rozpoznané díky stavebně historickému průzkumu SÚRPMA z roku 1971 a je dokladem, že i přes nedávné demoliční zásahy je památková ochrana prostřednictvím vyhlášené městské památkové zóny oprávněná.

33) Viz. pozn. č. 17.

34) Viz pozn. č. 8.

35) Viz pozn. č. 23.

SPÄTGOTISCHE HÄUSER DER STADT TOUŠKOV

Die Stadt Touškov ist eine kleine Stadt am Flusse Mže liegend und ungefähr zehn Kilometer westlich von Plzeň (Pilsen), im Bezirk Pilsen - Nord. Der Ursprung von Touškov ist zweifellos frühmittelalterlich. Ausserhalb des Zeitraumes 15. bis 17. Jahrhundert war sie der Besitz des Benediktinerklosters von Kladruhy. Die Pfandbesitzer erreichten im 16. Jahrhundert die Erhebung von Touškov zur Stadt, welche nicht einmal die spätere, vor allem die Klassizistische Bauproduktion, auslöschte.

Die Bedeutung von Touškov beruht vor allem in der gut lesbaren Struktur der spätmittelalterlichen Bebauung, die in der Umwelt des tschechischen Agrarstädtchens ausserordentlich ist. Diesen Eindruck steigert noch die erhaltene Typenstruktur der ältesten Häuser. In allen Fällen handelt es sich um Stadthäuser, erbaut auf breiten Baugrundstücken (cca 15 - 20 m), vorwiegend mit einer Mitteldurchfahrt oder einer Durchfahrthalles, mit einem Erdgeschosswohnteil, mit der schwarzen Küche auf einer Seite und einem stöckigen Kammerblock auf der anderen Seite. Die Grundlage des Beitrages ist die bauhistorische Untersuchung des heute schon zum grössten Teil zerstörten spätgotischen Hauses Kónskr. Nr. 52, deren Ergebnisse mit weiteren untersuchten Häusern in der Stadt verglichen werden. Das Bemühen war vor allem die Dokumentation der nicht mehr existierenden Objekte zu präsentieren. Die Bebauung ist beachtenswert einheitlich, sowohl in den benützten Details und Konstruktionen, als auch nach der Anordnungsseite. Benützte Details gehen aus der gleichzeitigen Produktion hervor, beachtenswert ist die Durchsetzung der Fortifikationselemente in einer nicht befestigten Stadt. Die Bebauung ist der Beweis eines beträchtlichen Aufschwungs der Maurer- und Steinmetzproduktion im Gebiet von Pilsen, ungefähr ab der Hälfte des 15. Jahrhunderts bis zum Dreissigjährigen Krieg und damit eines hohen Konstruktions- und Nutzungsniveaus der damaligen Bebauung im gegebenen Umfeld und übermittle auch im breiteren Dorfkreis. Die Benützung dieses Haustypes in dem der Agrarstädtchen, der Vorstädte und der an Schanzen anliegenden Gassen geht aus dem Bedarf des spezifischen kombinierten landwirtschafts-handwerksmässigen Betrieb hervor, welcher sich bei einer Reihe der Städte nicht nur auf die Randlage beschränken musste. Im Falle von Touškov ist es offensichtlich, dass der gegebene Typ des Breithauses mit der Mitteldurchfahrt und mit dem einstöckigen Kammerblock im Wesen ein vielfach benützter Typ, gebaut in einem verhältnismässig engen Zeitraum des 16. Jahrhunderts, war. Das Ergebnis war eine gänzliche Einheit und Kompaktheit der Siedlungsplätze. Dieser Effekt konnte neben der praktischen Funktion der überdachten Kommunikation der Grund der Entstehung gegebener Anordnung sein.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Stadt Touškov nach der darstellenden Skizze zum Stabilkataster aus dem Jahre 1839, Kónskriptionsnummern bezeichnen die untersuchten Häuser.

Abb. 2: Kónskr. Nr. 72 und 73, Anblick vom Norden vor dem Abbruch der Kónskr. Nr. 73 (rechts).

Abb. 3: Kónskr. Nr. 31 und 32, Anblick auf den Teil der untergegangenen Front vom Westen mit dem spätgotischen Portal.

Abb. 4: Kónskr. Nr. 52, Plan des Erdgeschosses und des Kellers mit der Analyse der Bauentwicklung, gekreuzt Mauerwerk der Gotik-Renaissance, schraffiert Barock, punktiert klassizistisches, übriges Mauerwerk.

Abb. 5: Kónskr. Nr. 55, Grundriss des Erdgeschosses und der Keller des Hauses und des kleinen Speichers, gekreuzt das spätgotische Mauerwerk, schraffiert das vermutlich spätgotische Mauerwerk.

Abb. 6: Kónskr. Nr. 52, Frontansicht des Hauses von der Gasse Na Tržišti (Am Markt) vor dem Abbruch.

Abb. 7: Kónskr. Nr. 52, Detail der Kreuzschiescharte in der Front links von der Einfahrt.

Abb. 8: Kónskr. Nr. 42, Anblick von der Malesická Strasse, im Vordergrund der Speicherstockteil mit dem Fensterchen im Erdgeschoss, ähnliches im Stockwerk ist verputzt.

Abb. 9: Kónskr. Nr. 73, Anblick der Hoffront vom Süden mit dem Hofflügel und dem spätgotischen Eintrittsportal in den Hof.

Abb. 10: Kónskr. Nr. 74, Anblick von der Halle auf das Eintrittsportal in die schwarze Küche vor dem Umbau.

Abb. 11: Kónskr. Nr. 42, Grundriss der Keller mit Kennzeichnung der Gesamtdisposition, gekreuzt das spätgotische Mauerwerk, schraffiert das vermutlich spätgotische Mauerwerk.

Abb. 12: Kónskr. Nr. 44, Grundriss des Kellergeschosses des Hauses und des Speicherstockwerkes, gekreuzt das spätgotische Mauerwerk, schraffiert das vermutlich spätgotische Mauerwerk.

Abb. 13: Kónskr. Nr. 44, Anblick des Hoftraktes mit Schiescharten von Osten. (Lichtbild T. Karel, 1990).

Abb. 14: Kónskr. Nr. 52, Detail des Kellereintritts aus der Halle mit beiden Portalen.

Abb. 15: Kónskr. Nr. 74, Anblick von der Halle auf das Eintrittsportal in die schwarze Küche, vor dem Umbau.

Abb. 16: Kónskr. Nr. 73, Grundrisschema des Erdgeschosses, Innenmasse nur annähernd, gekreuzt das spätgotische Mauerwerk, punktiert angedeutet der Kellerrumriss.

Abb. 17: Kónskr. Nr. 72, Blick in den Keller von der Frontwand, typisches Beispiel des Kellers eines Stadthauses von Touškov.

Abb. 18: Kónskr. Nr. 105, Anblick der Front vom Süden vor der Zerstörung des spätgotischen Portals.

(Übersetzung: V. Klumpar)